

Sybilla Stanisławska-Kloc

Uniwersytet Jagielloński, Polska
sybilla.stanislawski-kloc@uj.edu.pl
ORCID: 0000-0003-4010-1917

<https://doi.org/10.26881/gsp.2024.4.06>

Lord Mansfield i prawo autorskie w XXI w.

Wprowadzenie

Inspirację do napisania tego artykułu stanowiła lektura pasjonującej książki pt. *Lord Mansfield. Sędzią być!*¹ autorstwa Jerzego Zajadły. W rozdziale trzecim tej publikacji *Praktyka prawnicza – wzięty i skuteczny adwokat* autor odnosi się do najstarszych, najważniejszych do dzisiaj angielskich orzeczeń autorskoprawnych (*landmark decisions*), w których William Murray, znany jako Lord Mansfield, brał udział: *Millar v. Taylor* (1769) oraz *Donaldson v. Becket* (1774)². Po wydaniu pierwszej angielskiej ustawy autorskoprawnej – Statutu królowej Anny z 1709 r.³, pomiędzy wydawcami (księgarzami) angielskimi i szkockimi toczyła się słynna batalia dotycząca czasu trwania (nieograniczonego lub ograniczonego) praw autorskich, odpowiednio na podstawie *common law*

---

¹ J. Zajadło, *Lord Mansfield. Sędzią być!*, wyd. 2, Gdańsk 2023. O postaci Williama Murraya – Lorda Mansfielda autor pisał również w opracowaniu *Sędziowie i niewolnicy. Szkice z filozofii prawa*, Gdańsk 2019, w szczególności na s. 37–64, w rozdziale pierwszym zatytułowanym *Sędzia William Murray, Lord of Mansfield: Sprawy Somerset v. Steward i Gregson v. Gilbert*.

² Orzeczenia te, a także dokumenty z nimi związane i omówienia są dostępne w: R. Deazley, *Commentary on Donaldson v. Becket (1774)* [w:] *Primary Sources on Copyright (1450–1900)*, eds. L. Bently, M. Kretschmer, https://www.copyrighthistory.org/cam/tools/request/showRecord.php?id=record_uk_1774 [dostęp: 8.08.2024]; R. Deazley, *Commentary on Millar v. Taylor (1769)* [w:] *Primary Sources on Copyright...*

³ Pełna nazwa aktu: An Act for the Encouragement of Learning, by Vesting the Copies of Printed Books in the Authors or Purchasers of such Copies, during the Times therein mentioned; w Wikipedii znajduje się strona poświęcona tej ustawie: https://en.wikipedia.org/wiki/Statute_of_Anne [dostęp: 8.08.2024]. Na temat znaczenia i roli, jaką odgrywał ten akt prawny, zob. np. opracowanie wydane z okazji obchodów 300-lecia jego uchwalenia: *Global Copyright. Three Hundred Years Since the Statute of Anne, from 1709 to Cyberspace*, eds. L. Bently, U. Suthersanen, P. Torremans, London 2010. Akt ten został uchwalony w 1709 r., a obowiązywał od 1710 r.

i *statutory law*⁴. Spór i jego rozstrzygnięcie miały znaczenie dla całego systemu prawa autorskiego⁵; orzeczenia te wpłynęły na kształt prawa autorskiego nie tylko w Anglii⁶.

Autorkę niniejszego artykułu zainspirowała także 250. rocznica wydania wyroku w sprawie *Donaldson v. Becket*⁷. Samo orzeczenie nie będzie tu jednak przedmiotem szerszej analizy, zostanie tylko skrótowo przywołane, aby uzasadnić wybór przywołanych w opracowaniu trzech autorskoprawnych problemów z XXI w. W pewnym sensie, o czym będzie mowa dalej, historia autorskoprawna zatacza tu koło. Przedmiotowe orzeczenia angielskie powinny być lekturą obowiązkową⁸ nie tylko dla historyków prawa autorskiego, ale też dla wszystkich specjalistów z tej dziedziny.

Niestety, nie dowiemy się, jak dzisiaj orzekałby Lord Mansfield w sprawach autorskoprawnych. Natomiast intuicja podpowiada autorce, że przyjąłby z aprobatą dzisiejsze rozwiązania dotyczące ograniczonego czasu trwania autorskich praw majątkowych oraz nieograniczonej w czasie ochrony autorskich praw osobistych. Wydaje się, że ten dualizm praw nie byłby Lordowi Mansfieldowi obcy. Szczególnie, że obecnie niektórzy przedstawiciele doktryny dopatrują się w stanowisku Williama Murraya w sprawie *Millar v. Taylor* (przypomnijmy – wyrok z 1769 r.) prekursorskiej myśli

⁴ J. Zajadło, *Lord Mansfield...*, s. 46–53 i przywołana tam obszerna literatura.

⁵ R. Deazley, *On the Origin of the Right to Copy. Charting the Movement of Copyright Law in Eighteenth-Century Britain (1695/1774)*, London, 2004, s. 169 i nn.; L. Bently, B. Sherman, *Intellectual Property Law*, Oxford 2009, s. 160, 180–181.

⁶ Np. również w Belgii; por. J. Deene, który wskazuje: „However, the Statute of Anne itself, and especially its juridical interpretation in *Donaldson v. Becket*, 1774 had a certain influence on Belgian copyright law” – *idem*, *The influence of the Statute of the Anne on Belgian copyright law* [w:] *Global Copyright...*, s. 141–142. Z kolei na ważny aspekt zwrócił uwagę E.L. Carter, który (wraz z trzema studentami) w 2011 r. przeanalizował 271 artykułów w amerykańskiej wersji „*Westlaw’s Journals and Law Review*”, w których cytowano to orzeczenie, i zwrócił uwagę na błędy w jego interpretacji („the review demonstrated significant confusion in the legal scholarship over the rationale and holding of *Donaldson* and showed that at least some of this confusion comes from the errors and omissions in the eighteenth-century legal reports”); szczególnie w znaczącej sprawie *Wheaton v. Peters* (z 1834 r.) – opierając się na wersji Burrowa, Sąd Najwyższy USA pomylił się, przyjmując, że 6 z 11 advisory judges wyraziło opinię, iż *common law* zostało zastąpione przez Statut królowej Anny („common law copyright was superseded by the Statute of Anne”), gdy w rzeczywistości zajęli oni odmienne stanowisko. Przy czym należy zauważyć, że ostatecznie decyzję podejmowała Izba Lordów. Por. E.L. Carter, *Choking the channel of public information: Re-examination of an eighteenth-century warning about Copyright and free speech*, „NYU Journal of Intellectual Property and Entertainment Law”, Winter 2011, s. 86–88, natomiast zestawienie tych analizowanych artykułów jest zawarte w apendyksie na s. 125–127. Por. też na temat tej pomyłki przypis 16.

⁷ W dniu 27 lutego 2024 r. w związku z tą rocznicą w odbyło się w UCL Institute of Brand and Innovation Law w Londynie specjalne seminarium pt. „The Battle of the Booksellers: the 250th anniversary of *Donaldson v. Becket*”, które prowadził prof. Robin Jacob; zob. <https://www.ucl.ac.uk/ibil/past-events/events-2024> [dostęp: 8.08.2024].

⁸ Orzeczenia te omawia także L. Górnicki, *Rozwój idei praw autorskich: od starożytności do II wojny światowej*, Wrocław 2013, s. 124–132, https://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/42471/Rozwoj_idei_praw_autorskich.pdf [dostęp: 8.08.2024] oraz K. Gliściński, *Wszystkie prawa zastrzeżone. Historia sporów o autorskie prawa majątkowe 1469–1928*, Warszawa 2016, nr b. 152–167, <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/glicinski-dyskursy-prawa-autorskiego.html> [dostęp: 8.08.2024].

w zakresie uznania w angielskim prawie autorskim osobistych praw twórcy⁹, w tym prawa do autorstwa. Nawet jeśli jego poglądy nie przyjęły się od razu, to niewątpliwie nie zawiodła go intuicja prawnicza i *judicial philosophy*. Zapewne dla wykształconego na pismach rzymskich jurystów Lorda Mansfielda potrzeba realizacji idei *non omnis moriar* (nie wszystkim umrę – będę żył w dziełach swoich) Horacego w ramach rodzących się praw autorskich była oczywista¹⁰.

1. Wyrok w sprawie Donaldson v. Becket (1774)

Na potrzeby niniejszego opracowania skrótowno tylko przedstawiono okoliczności sprawy Donaldson v. Becket, jak i jej rozstrzygnięcie z 1774 r., a także wyjaśniono wybór trzech aktualnych kwestii prawnych, które uzasadniają tytuł artykułu.

Od momentu uchwalenia w Anglii w 1709 r. Statutu królowej Anny narodziła się nowoczesna idea ochrony praw autorskich, z określonymi terminami ochrony, które stanowiły novum w porównaniu do wcześniej nieograniczonego monopolu (*stationery copyrights*) wydawców (Stationers' Company) opartego na udzielonych im przywilejach. Statut królowej Anny wprowadzał, z dzisiejszego punktu widzenia, stosunkowo krótkie terminy ochrony praw autorskich: 21 lat dla utworów wydanych przed 1710 r., a 14 lat dla wydanych po tym roku (z przedłużeniem ochrony o kolejne 14 lat, jeśli autor jeszcze żył¹¹). Jak łatwo obliczyć, ok. roku 1740 ochrona ta zaczęła wygasać. Ponieważ nie było szans na zmianę przepisów prawnych (nowelizację), to przedsiębiorczym wydawcom pozostała batalia sądowa (która przeszła do historii jako *battle of the booksellers*). Ujawniła ona od razu też pewien element konkurencji w środowisku wydawniczym oraz problem domeny publicznej (do której – jak dzisiaj byśmy to ujęli – przechodził utwór po upływie czasu ochrony praw autorskich), a także rzadziej analizowany w literaturze problem ochrony autorskoprawnej w relacji do swobody

⁹ Lord Mansfield: „it is just, that an Author should reap the pecuniary Profits of his own Ingenuity and Labour. It is just, that Another should not use his Name, without his consent [...]. The author may not only be deprived of any profit, but lose the expence he has been at. He is no more master of the use of his own name” – cyt. za: R. Deazley, *Commentary on Millar v. Taylor (1769)*... Zdaniem M.T. Sundary Rajan w tym stanowisku Lord Mansfield prezentuje poglądy, które korespondują ze współcześnie rozumianym prawem do autorstwa, integralności oraz do wycofania utworu z obrotu; *eadem*, *Moral Rights: Principles, Practice and New Technology*, New York 2011, s. 94–99, <https://ssrn.com/abstract=1805395> [dostęp: 8.08.2024]. Wcześniej C.P. Rigamonti zwraca uwagę na ten aspekt pierwowzoru ochrony interesów niemajątkowych twórcy i pisze: „One of the first known judicial statements mentioning the interests underlying moral rights in a common law context was made by Lord Mansfield when he argued in favor of common law protection ‘of the copy prior to publication’ in the 1769 landmark case of *Millar v. Taylor*”; por. *idem*, *Deconstructing Moral Rights*, „Harvard International Law Journal” 2006, vol. 47, no. 2, s. 381–382.

¹⁰ Ponadto możliwe, że dla kształtowania się poglądów W. Murraya dotyczących prawa autorskiego mogła też mieć znaczenie okoliczność prowadzenia (jeszcze jako adwokat) sprawy swojego przyjaciela – poety Alexandra Pope’a (sprawa Pope v. Curl z 1741 r.); o tej sprawie pisze J. Zajadło, *Lord Mansfield...*, s. 42–44.

¹¹ Por. L. Górnicki, *Rozwój idei...*, s. 123.

wypowiedzi. Wiadomo było, że nie tyle sam autor był „wrogiem” wydawcy angielskiego (autor zawsze wtedy potrzebował wydawcy), co korzystał na tym stanie rzeczy inny wydawca (szkocki), który mógł wprowadzać na rynek (nie tylko szkocki, ale też londyński) tańsze wydania¹². W sprawie *Millar v. Taylor* (1769) wydawca A. Millar (członek *Stationers’ Company*), który nabył w 1729 r. prawa autorskie do utworów, tj. poematów pt. *The Seasons*¹³ autorstwa J. Thomsona, pozwał innego wydawcę – R. Taylora (spoza *Stationers’ Company*) i zgłosił typowe i dzisiaj żądania autoroskoprawne dotyczące zaprzestania wydawania dzieła oraz odszkodowania. Oczywiście A. Millar nie kwestionował Statutu królowej Anny (byłoby to niemożliwe, skoro akt obowiązywał; nie udało się bowiem próby jego nowelizacji mające na celu wydłużenie terminów ochrony), ale podnosił, iż akt ten (jako *statutory law*) nie pozbawił wydawców wcześniejszej, przysługującej im bezterminowo ochrony (na podstawie *common law*). Ostatecznie uzyskał on korzystne dla siebie rozstrzygnięcie¹⁴. Przypadek losowy w pewnym sensie pomógł prawu autorskiemu, gdyż A. Millar krótko po wydaniu tego wyroku zmarł. Jednak prawa autorskie do wierszy J. Thomsona nabył inny wydawca – T. Becket, który pozwał szkockiego wydawcę A. Donaldsona, powołując się na wyrok z 1769 r., i oczywiście wygrał sprawę w pierwszej instancji. Jednak pozwany odwołał się do Izby Lordów, która sprawę rozpatrywała w dniach 4, 7–9, 15, 17 i 21 lutego 1774 r. i wydała wyrok w dniu 22 lutego 1774 r.¹⁵ (a zatem po 7 posiedzeniach, w ciągu jednego miesiąca – w tempie nierealnym w XXI w.). Izba Lordów orzekła na korzyść A. Donaldsona¹⁶ – tj. o ograni-

¹² Tańsze nie tylko ze względu na zaoszczędzone koszty wynagrodzenia autorskiego, ale także ze względu na gorszą jakość nośnika.

¹³ Krótko, lecz ciekawie historię powstania tych poematów przedstawia E.L. Carter, *Choking the channel...*, s. 95 – przypis 78.

¹⁴ J. Zajadło zwraca uwagę, że wyrok *King’s Bench Court* (Sąd Ławy Królewskiej) w tej sprawie nie był jednomyślny (złożono jedno zdanie odrębne, a dwóch sędziów, zgadzając się z rozstrzygnięciem, przedłożyło swoją inną argumentację – inne uzasadnienie); por. *idem*, *Lord Mansfield...*, s. 48–49.

¹⁵ Szczegółowo przebieg procesu przypomina E.L. Carter; por. *idem*, *Choking the channel...*, s. 80–79. Opisał go również M. Rose, *Authors and Owners. The invention of copyright*, London 1994, s. 92–95. Społeczeństwo było istotnie zainteresowane tym sporem, w prasie codziennej ukazywały się sprawozdania z sądu oraz stanowiska stron, stąd można było dość dokładnie odtworzyć jego przebieg.

¹⁶ Lord Mansfield nie przemawiał w tej sprawie, co odnotowano z zaskoczeniem (por. E.L. Carter, *Choking the channel...*, s. 109 – przypis 153), ale uzasadniano to tym, że wcześniej doradzał wydawcom angielskim (*ibidem*, s. 94 – przypis 79, s. 117 – przypis 201 i s. 188). Zatem to „dyplomatyczne” milczenie wynikało z tego, iż nie chciał ujawniać swego konfliktu interesów. Należy przyjąć, że gdyby zabrał głos, to musiałby się wypowiedzieć na korzyść wydawców angielskich i sprawa zakończyłaby się pozytywnie dla T. Becketa, a ze szkodą dla systemu prawa autorskiego, z czego światły W. Murray musiał, moim zdaniem, zdawać sobie sprawę. M. Rose pisze: „Perhaps, as Sir James Burrow suggested a few years later, Mansfield abstained out of ‘delicacy’, since it was his court’s decision that was in effect being challenged. Nonetheless, Mansfield’s support of the common-law right was well known, and had he spoken the tally would surely have been a substantial seven to five in favor of the perpetual right”; *idem*, *The Autor as Proprietor: Donaldson v. Becket and the Genealogy of Modern Authorship*, „Representations” 1988, no. 23, s. 51–85, w szczególności s. 67–68, <http://oldemc.english.ucsb.edu/emc-courses/novel-mediation-s2011/novel-mediation/Articles/MarkRose.Representations.AuthorsAsProprietors.1988.pdf> [dostęp: 8.08.2024]. Jak sygnalizowałam w przypisie 6, o rozstrzygnięciu zdecydował jeden głos, i jak wskazują komentatorzy, został on dodatkowo błędnie odnotowany (zinterpretowany); por. M. Rose, *The Autor as Proprietor...*, s. 51–85, w szczególności s. 67–68 i 79 –

czonej w czasie ochrony praw autorskich (tym samym *statutory law* triumfowało nad *common law*).

Do dalszej krótkiej analizy wybrano trzy następujące zagadnienia: 1) czas trwania autorskich praw majątkowych, 2) domena publiczna oraz 3) prawa wydawców; każde z nich w pewnym sensie ma związek ze sprawą *Donaldson v. Becket*, ale ujawnia też nowe oblicze prawa autorskiego w XXI w.

2. Czas trwania autorskich praw majątkowych

Jak pokazują analizowane sprawy sądowe z XVIII w., problematyka czasu trwania praw autorskich determinowała losy prawa autorskiego. Od czasów Lorda Mansfielda mamy do czynienia z procesem wydłużania okresu ochrony autorskich praw majątkowych, który obecnie skutkuje ochroną nawet 10 razy dłuższą niż pierwotnie przewidzianą w Statucie królowej Anny¹⁷.

Konwencja berneńska w art. 7 wprowadziła jako ogólną zasadę 50-letni czas ochrony autorskich praw majątkowych, liczony od śmierci twórcy (*post mortem auctoris*)¹⁸. W prawie unijnym wydłużono (do 70 lat) i zharmonizowano czas trwania autorskich praw majątkowych na przełomie XX i XXI w.¹⁹ Pierwsza polska ustawa o prawie autorskim

---

przypis 5 oraz s. 81 – przypis 55. W tym ostatnim przypisie (nr 55) M. Rose odnosi się do stanowiska J. Whichera, *The Ghost of Donaldson v. Becket*, „Bulletin of the Copyright Society of the U.S.A.” 1961–1962, vol. 9, s. 102–151, 194–229; dodatkowo wyjaśnia on: „To summarize: my hypothesis about the genesis of this little historical puzzle is that confusion was introduced by the difficulty that the clerk had in recording Baron Eyre’s opinion—should he record it literally or should he interpret Eyre’s intent? – and that a problem was created when Baron Nares who spoke next concluded by saying that his position was on each point opposite to that of Eyre”; M. Rose, *The Author as the Proprietor...*, s. 82 – końcowy fragment przypisu 55. Na te nieścisłości w odnotowaniu stanowiska sędziów wskazuje też m.in. R. Deazley, *Commentary on Donaldson v. Becket (1774)*...; w polskiej literaturze por. L. Górnicki, *Rozwój idei...*, s. 131–132. O tej prawdopodobnej pomyłce pisze też J. Zajadło, *Lord Mansfield...*, s. 51 – przypis 79, przy czym zauważa, że nie miała ona tak dużego znaczenia, skoro ostatecznie decyzję podejmowała Izba Lordów: „Nie zmienia to faktu, że ostateczny wynik głosowania całej Izby Lordów nie pozostawiał wątpliwości co do dalszych losów *copyright*”.

¹⁷ Przyjmując w tym porównaniu pierwotny 14-letni okres ochrony przewidziany w Statucie królowej Anny i obecnie ten na podstawie art. 36 pkt 1 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2022 r., poz. 2509 ze zm.; dalej: u.p.a.p.p.) np. dla autora, który w 1950 r. w wieku 10 lat stworzył utwór, żył jeszcze potem 70 lat, czyli zmarł w wieku 80 lat w 2020 r., a jego utwory są chronione jeszcze 70 lat po jego śmierci, to łączny okres ten wynosi 140 lat.

¹⁸ Por. art. 7 i 7 bis konwencji berneńskiej o ochronie dzieł literackich i artystycznych z dnia 9 września 1886 r., przejrzonej w Berlinie dnia 13 listopada 1908 r. i w Rzymie dnia 2 czerwca 1928 r. (ratyfikowanej zgodnie z ustawą z dnia 5 marca 1934 r.) (Dz. U. z 1935 r. Nr 84, poz. 515; dalej: konwencja berneńska). Por. też J. Ginsburg, S. Ricketson, *International Copyright and Neighbouring Rights: The Berne Convention and Beyond*, Oxford 2022, s. 527 i nn. Warto wskazać, że dopuszczono krótszy termin ochrony dla dzieł sztuki użytkowej i fotografii (por. art. 7 ust. 4 konwencji berneńskiej).

¹⁹ Najpierw uczyniono to w dyrektywie Rady 93/98/EWG z dnia 29 października 1993 r. w sprawie harmonizacji czasu ochrony prawa autorskiego i niektórych praw pokrewnych (Dz. Urz. WE L 290 z 24.11.1993, s. 9; dalej: dyrektywa 93/98/EWG), która została zastąpiona dyrektywą 2006/116/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. w sprawie czasu ochrony prawa autor-

z 1926 r.²⁰ przewidywała jako zasadę ochronę przez okres życia twórcy i 50 lat po jego śmierci, ale krótsze terminy dla ochrony praw autorskich do: a) fotografii i utworów kinematograficznych oraz b) przeróbek utworów muzycznych (odpowiednio 10 i 20 lat od ich sporządzenia). Kolejna ustawa z 1952 r.²¹ pierwotnie wprowadzała jako zasadę tylko 20-letni okres ochrony autorskich praw majątkowych po śmierci twórcy i 10-letni dla utworów wskazanych powyżej w pkt a–b. Obecnie obowiązująca ustawa o prawie autorskim z 1994 r. przewiduje jednolity czas dla wszystkich kategorii utworów, pierwotnie było to 50 lat, a obecnie 70 lat, zasadniczo liczonych od śmierci twórcy. Ale na przestrzeni wieków od tej zasady liczenia czasu ochrony autorskich praw majątkowych od śmierci twórcy²² wprowadzane są liczne wyjątki, np. niekiedy termin ochrony liczony jest od daty opublikowania utworu. Ponadto problemy z ustaleniem tożsamości podmiotu praw autorskich i niemożliwością w związku z tym ustalenia, czy prawa te trwają, doprowadziły w XXI w. do przyjęcia unijnej regulacji dotyczącej utworów osieroconych²³. Analiza przepisów krajowych, unijnych oraz międzynarodowych pozwala łatwo zauważyć istotne różnicowanie na tych trzech poziomach regulacji prawnych w zakresie: a) podstawowego czasu trwania ochrony autorskich praw majątkowych; b) ustalenia kręgu osób (współautorów), których śmierć skutkuje rozpoczęciem biegu terminu obliczania; c) innych okoliczności niż data śmierci autora relevantnych dla biegu terminu ochrony; d) szczegółowych rozwiązań dla wybranych kategorii utworów, np. utworów audiowizualnych.

Co więcej, nowelizacje prawa autorskiego dokonane na przełomie XX i XXI w. skutkowały nie tylko wydłużeniem czasu ochrony autorskich praw majątkowych, ale także jej odzysaniem nawet w przypadku tych utworów, które znajdowały się już w domenie publicznej²⁴.

---

skiego i niektórych praw pokrewnych (wersja ujednolicona) (Dz. Urz. L 372 z 27.12.2006, s. 12; dalej: dyrektywa 2006/116/WE), a następnie zmieniona dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/77/UE z dnia 27 września 2011 r. (Dz. Urz. UE L 265 z 11.10.2011, s. 1; dalej: dyrektywa 2011/77/UE). Szczególnie por. Ch. Angelopoulos, *Term Directive* [w:] *Concise European Copyright Law*, eds. T. Dreier, P.B. Hugenholtz, The Netherlands 2016, s. 336–377, a także wyrok TSUE z dnia 24 października 2024 r., C-227/23, pkt 79.

²⁰ Ustawa z dnia 29 marca 1926 r. o prawie autorskim (Dz. U. Nr 48, poz. 286).

²¹ Ustawa z dnia 10 lipca 1952 r. o prawie autorskim (Dz. U. Nr 34, poz. 234).

²² A. Drassinower, *Death in Copyright: Remarks on duration*, „Boston University Law Review” 2019, vol. 99; autor czyni też odwołania do stanowiska Lorda Mansfielda – por. pkt 4 zatytułowany *Beyond Mansfield/Yates Debates*, s. 2574–2580.

²³ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/28/UE z dnia 25 października 2012 r. w sprawie niektórych dozwolonych sposobów korzystania z utworów osieroconych (Dz. Urz. UE L 299 z 27.10.2012, s. 5); S. Stanisławska-Kloc, *Utwory „osierocone”*, ZNUJ PPWI 2007, z. 4(100), s. 453–476; eadem, *Dyrektywa 2012/28/UE o utworach osieroconych – czy jesteśmy na właściwej drodze do rozwiązania problemu?*, KPP 2013, z. 1, s. 117–158.

²⁴ Por. art. 127 ust. 1 u.p.a.p.p. oraz art. 1 ust. 2 i art. 2 ustawy z dnia 9 czerwca 2000 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. Nr 53, poz. 637), która weszła w życie dnia 22 lipca 2000 r. Natomiast w USA w 2012 r. Supreme Court w wyroku w słynnej sprawie *Golan v. Holder* przyjął możliwość odzyskania ochrony autorskich praw majątkowych (z datą wsteczną) w stosunku do utworów, które znajdowały się w domenie publicznej („the retroactive copyright restoration”); 565 U.S. 302 (2012). Wyrok zapadł stosunkiem głosów 6:2, a opinię w tej sprawie przygotowała sędzia R.B. Gins-

Od czasów Lorda Mansfielda średnia długość życia człowieka wydłużyła się dwukrotnie (z ok. 40 do 80 lat)²⁵. Pod koniec XIX w. istotnie zmieniły się sposoby korzystania z utworów – chodzi o możliwości ich cyfrowego wykorzystania, co pozwala na dłuższe zachowanie tych utworów (lub ich kopii), a często także na „odżycie” zainteresowania tymi utworami (których egzemplarze były unikatowe, zniszczone) oraz na komercyjną eksploatację utworów na szeroką skalę (w wersji podstawowej lub opracowania). Między innymi te okoliczności wpłynęły na wydłużenie w prawie unijnym czasu trwania ochrony z 50 do 70 lat po śmierci twórcy²⁶, uzasadniały one społecznie wydłużenie ochrony, aby prawo autorskie mogło spełniać funkcję alimentacyjną już nie tylko dla twórcy, ale także dla jego spadkobierców. Dzisiaj tak długa ochrona autorskich praw majątkowych, której beneficjentami jest nie tylko drugie, ale czasem nawet trzecie pokolenie spadkobierców, może być kwestionowana z punktu widzenia grupowego interesu społecznego. Nie wspomnę o skomplikowanych po latach przypadkach, gdy prawa autorskie dziedziczy kilkanaście osób (w udziałach od kilku do kilkunastu procent lub wyrażonych ułamkiem, w którym mianownik jest trzycyfrowy, a licznik jedno), co utrudnia sprawne wykonywanie autorskich praw majątkowych. Interesująca jest nowa zauważalna w XXI w. tendencja wśród autorów (szczególnie tych uznanych, z dorobkiem) lub ich spadkobierców do powoływania fundacji²⁷, które sprawnie zarządzają „długimi” autorskimi prawami majątkowymi.

O ile rewolucja cyfrowa była jednym z czynników wpływających na wydłużenie z 50 do 70 lat po śmierci twórcy ochrony autorskich praw majątkowych, to rewolucja sztucznej inteligencji (AI) może uzasadniać utrzymanie tego okresu, ale nie powinna służyć jego wydłużaniu²⁸. Chyba że wprost przeciwnie – AI udowodni nam niedługo, iż celowy będzie powrót do krótszego terminu ochrony, aby nie blokować rozwoju ludzkości poprzez nowy trolling autorskoprawny – chodzi tu w szczególności o spory

---

bourg. Jako uzasadnienie rozstrzygnięcia podano kilka argumentów, w tym przywołano aspekt historyczny (Justia Summary: „The Court held that neither the text of the Copyright and Patent Clause, historical practice, or the Court’s precedent excluded application of copyright protection to works in the public domain” – <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/565/302/> [dostęp: 8.08.2024]). Wskazuję na ten wyrok, gdyż w zdaniu odrębnym sędziego Breyera (do którego dołączył sędzią Alito) na początku przywołał Statut królowej Anny oraz wyrok w sprawie *Donaldson v. Becket* – <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/565/302/#top> [dostęp: 8.08.2024].

²⁵ Podaję tę proporcję w pewnym uproszczeniu; W. Murray (1705–1793) dożył prawie 90 lat, ale oczywiście arystokracja ze względu na swoją uprzywilejowaną pozycję żyła znacznie dłużej niż przeciętni ludzie, szczególnie do początków XX w. Na temat długości życia ludzi por. O. Galor, O. Moav, *Natural Selection and the Evolution of Life Expectancy*, November 2005, w szczególności s. 5, <https://sticerd.lse.ac.uk/seminarpapers/dg09102006.pdf> [dostęp: 8.08.2024].

²⁶ Por. pkt 6 preambuły do dyrektywy 2011/77/UE oraz M.M. Walter [w:] *European Copyright Law: A Commentary*, eds. S.V. Lewinski, M.M. Walter, Oxford 2010, s. 499 i nn.

²⁷ Np. Fundacja Wisławy Szymborskiej lub Fundacja Maxa Billa, Fundacja Gali i Salvadora Dalego, Fundacja Andy’ego Warhola; należy jednak zauważyć, że fundacje te nie były powołane z powodu rozdrobnienia spadkobierców.

²⁸ Choć zapewne utwory wprowadzone do tych systemów AI pozostaną tam już na wieczność, tj. dopóki systemy te nie przestaną funkcjonować.

autorskoprawne dotyczące wytworów o niskim poziomie twórczym (lub o „pozorach” twórczości – w sferze wyboru promptów).

Przechodząc do kolejnego zagadnienia, można wskazać, że w 2024 r. wygasła ochrona utworów stworzonych przez takich polskich twórców zmarłych w 1953 r., jak: Kornel Makuszyński, Julian Tuwim czy Konstanty Ildefons Gałczyński, ale też wygasła ochrona pierwszej wersji Myszki Miki – te utwory weszły zatem do domeny publicznej²⁹.

3. Domena publiczna

Na przełomie XIX i XX w. podejmowano działania mające na celu zabezpieczenie domeny publicznej³⁰ wobec ekspansji prawa autorskiego (nie tylko w wymiarze czasu trwania ochrony, ale także treści praw autorskich, tj. rozszerzania monopolu twórcy na nowe sposoby korzystania z utworów). Warto wskazać tu na dwa aspekty ochrony domeny publicznej. Pierwszy dotyczy płaszczyzny organizacyjnej, o ile bowiem twórcom (i uprawnionym do tego osobom) w niektórych krajach służą wsparciem specjalne urzędy³¹ lub powszechnie działają organizacje zbiorowego zarządzania prawami autorskimi (w Polsce najstarszą z nich jest ZAIKS), to domena publiczna nie miała takiego wsparcia instytucjonalnego. Zmieniło się to wraz z powołaniem Stowarzyszenia

---

²⁹ Na różnych stronach internetowych są udostępniane zestawienia utworów, które przestają w danym roku podlegać ochronie; por. np. <https://centrumcyfrowe.pl/czytelnia/domena-publiczna-2024/> [dostęp: 8.08.2024] oraz <https://www.euipo.europa.eu/en/news/copyright-artworks-entering-the-public-domain-in-2024> [dostęp: 8.08.2024]. Jednak zawsze przed podjęciem decyzji o wykorzystaniu utworu (szczególnie w celach komercyjnych) należy dokładnie sprawdzić, czy na podstawie prawa kraju, w którym ma dojść do eksploatacji, rzeczywiście ta ochrona wygasła. Ponadto należy pamiętać, że niektóre utwory (np. wizerunki bohaterów fikcyjnych) mogą podlegać ochronie jako zarejestrowane znaki towarowe. Natomiast zasadnie zdecydowanie ograniczono możliwość rejestrowania utworów z domeny publicznej jako znaków towarowych; por. Trade mark protection of public domain works. A comment on the request for an advisory opinion of the EFTA Court, opinia ECS z dnia 1 listopada 2016, <https://europeancopyrightsociety.org/wp-content/uploads/2016/11/ecs-efta-reference-vigeland-final-1nov16.pdf> [dostęp: 8.08.2024] oraz S. Stanisławska-Kloc, *Rejestrowanie utworów (w szczególności będących w domenie publicznej) jako znaków towarowych [w:] 100 lat ochrony własności przemysłowej w Polsce. Księga jubileuszowa Urzędu Patentowego Rzeczypospolitej Polskiej*, red. A. Adamczak, Warszawa 2018, s. 897 i nn.

³⁰ Nie dokonuję w tym artykule szczegółowej analizy tego pojęcia; por. na ten temat np. T. Targosz, *Domena publiczna w prawie autorskim*, ZNUJ PPWI 2007, z. 4(100), s. 531–554, a także opracowanie zamówione przez Światową Organizację Własności Intelektualnej (WIPO), autorstwa S. Dusolier, *Scoping Study on Copyright and Related Rights and the Public Domain*, 2011 oraz prezentowana tam literatura przedmiotu, <https://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?id=4143&plang=EN> [dostęp: 8.08.2024], https://www.researchgate.net/publication/251332037_Scoping_Study_on_Copyright_and_Related_Rights_and_the_Public_Domain [dostęp: 8.08.2024].

³¹ Co prawda nie we wszystkich krajach one działają, ale por. np. US Copyright Office, <https://www.copyright.gov/> [dostęp: 8.08.2024].

Communia, którego celem jest rozszerzenie domeny publicznej, zwiększenie dostępu do kultury i wiedzy oraz umożliwienie ponownego wykorzystania utworów³².

Drugi aspekt dotyczy sfery legislacyjnej – w prawie unijnym domena publiczna została zabezpieczona w art. 14 dyrektywy z 2019 r.³³ i jest to jedyny przepis umieszczony w rozdziale 4 zatytułowanym: „Utwory sztuk wizualnych znajdujące się w domenie publicznej”. Jak zauważa się w literaturze, w pkt 53 preambuły do tej dyrektywy wprowadzono termin „domena publiczna” do „europejskiego *acquis communautaire*, inicjując w ten sposób efektywny proces normatywnej ochrony tej sfery w EU³⁴. Jest to pierwszy krok na drodze do ochrony domeny publicznej i wydaje się, że kolejne, np. w związku z ideą *Digital Knowledge Act*³⁵, będą następować. Przyjęta regulacja pokazuje, że przepisy dotyczące czasu trwania ochrony praw autorskich oraz dozwolonego użytku utworów są niekiedy niewystarczające i niezbędna jest dodatkowa ochrona interesów społeczeństwa.

Artykuł 14 dyrektywy DSM stanowi, iż „w przypadku wygaśnięcia okresu ochrony utworów sztuk wizualnych wszelkie materiały powstałe w wyniku zwielokrotniania tego utworu nie są przedmiotem prawa autorskiego ani praw pokrewnych”. Celem przepisu było przeciwdziałanie znanej praktyce, w dodatku wprowadzającej w błąd, polegającej na opatrywaniu informacją o prawach autorskich wiernych³⁶ reprodukcji (w postaci zwykłych fotografii) utworów sztuk wizualnych³⁷ będących w domenie pu-

³² W szczególności zob. Policy Recommendation, <https://communia-association.org/policy-recommendations/> [dostęp: 8.08.2024].

³³ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/790 z dnia 17 kwietnia 2019 r. w sprawie prawa autorskiego i praw pokrewnych na jednolitym rynku cyfrowym oraz zmiany dyrektyw 96/9/WE i 2001/29/WE (Tekst mający znaczenie dla EOG) (Dz. Urz. UE L 130 z 17.05.2019, s. 92; dalej: dyrektywa DSM).

³⁴ Tak. R. Markiewicz, *Prawo autorskie na jednolitym rynku cyfrowym. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/790*, Warszawa 2021, s. 130–131; autor powołuje się na A. Giannopoulou, *The New Copyright Directive: Article 14 or when the Public Domain Enters the New Copyright Directive*, <https://copyrightblog.kluweriplaw.com/2019/06/27/the-new-copyright-directive-article-14-or-when-the-public-domain-enters-the-new-copyright-directive/> [dostęp: 8.08.2024]. W kontekście wcześniejszych rozważań warto przypomnieć fragment pkt 53 preambuły do dyrektywy DSM, w którym jest mowa o tym, że „W środowisku cyfrowym ochrona takich reprodukcji na mocy prawa autorskiego lub praw pokrewnych jest niespójna z wygaśnięciem ochrony utworów na podstawie prawa autorskiego”. Choć należy też wskazać, że odwołanie do domeny publicznej było już wcześniej czynione w pkt 25 i art. 5 dyrektywy 2006/116/WE.

³⁵ *Digital Knowledge Act for Europe*, <https://communia-association.org/wp-content/uploads/2024/09/Digital-Knowledge-Act-for-Europe.pdf> [dostęp: 7.10.2024].

³⁶ W stanowisku European Copyright Society wyraźnie podkreślono, że takie wierne reprodukcje (*faithful reproduction*) nie mają charakteru twórczego; por. pkt I w: *Comment of the European Copyright Society on the Implementation of Art. 14 of the Directive (EU) 2019/790 on Copyright in the Digital Single Market*, z dnia 26 kwietnia 2020 r., https://europeancopyrightsociety.org/wp-content/uploads/2020/04/ecs_cds_m_implementation_article_14_final.pdf [dostęp: 8.08.2024]. Wierną reprodukcją nieobjętą ochroną będzie reprodukcja odręczna – odmalowana kopia, ale też skan, film, wydruk 3D dzieła sztuki wizualnej.

³⁷ Na potrzeby interpretacji tego przepisu zasadnie proponuje się przyjmowanie szerokiej definicji utworów sztuki wizualnej, np. obejmujących utwory architektoniczne. Por. stanowisko European Copyright Society w: *Comment of the European Copyright Society...*, s. 2 oraz E. Rosati, *Copyright in the*

blicznej. Ta nowa regulacja ma zatem przeciwdziałać „wtórnej” autorskoprawnej ochronie w XXI w. utworów starych mistrzów i ich licencjonowaniu. Co więcej, drugi skutek, jaki zostanie osiągnięty, to wyłączenie spod prawa pokrewnego (przewidzianego w niektórych krajach UE dla zwykłych fotografii³⁸) tych fotografii, które będą przedstawiały utwory sztuk wizualnych znajdujące się w domenie publicznej. Należy przyjąć, iż brak ochrony tych zwykłych fotografii będzie dotyczył zarówno tych już istniejących, jak i nowych, powstałych po przyjęciu (a właściwie implementacji dyrektywy DSM), aby uzyskać efekt „the cutting back of exclusive rights of reproduction photographers”³⁹.

Ochroną autorskoprawną będą mogły być natomiast objęte np. artystyczne twórcze opracowania reprodukcyjne utworów (lub ich fragmentów) znajdujących się w domenie publicznej (przeróbki, adaptacje⁴⁰). Ponadto właściciele nośników, powołując się na prawo własności, będą mogli limitować dostęp do egzemplarza (pobierać opłaty wstępu do pomieszczenia, w którym jest wystawiane dzieło sztuki) czy ustalać zasady sprzedaży (cenę) reprodukcji (pocztówek)⁴¹.

W uchwalonej z opóźnieniem w Polsce, w dniu 26 lipca 2024 r. nowelizacji prawa autorskiego⁴², której celem jest implementacja dyrektywy DSM do prawa polskiego, nie wprowadzono ani do prawa autorskiego, ani do innej ustawy szczególnego przepisu, który stanowiłby odpowiednik art. 14 dyrektywy DSM. W uzasadnieniu nowelizacji wskazano, że nie ma takiej potrzeby; dodatkowo w polskiej literaturze wyrażono pogląd, że z powodu braku ochrony nietwórczych fotografii nie ma potrzeby implementacji art. 14 dyrektywy DSM do prawa polskiego⁴³. W konsultacjach projektu implementacji DSM do prawa polskiego prowadzonych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego autorka proponowała rozwiązanie polegające na implementacji art. 14

Digital Single Market: Article-by-Article Commentary to the Provisions of Directive 2019/790, Oxford 2021, komentarz do art. 14, pkt 3.2.

³⁸ Por. np. art. 72 niemieckiego prawa autorskiego; odnośnie do innych praw pokrewnych wydawców oraz R. Markiewicz, *Prawo autorskie...*, s. 132. Dodatkowo problemy, jakie występują we Włoszech w związku z wykorzystywaniem wizerunków utworów dziedzictwa kulturowego (*images of cultural heritage*), są przedmiotem debaty i szczegółowej regulacji prawnej – por. D. De Angelis, *Italian Ministry of Culture's new decree opens the door for scientific publications*, June 2024, <https://communia-association.org/2024/06/28/italian-ministry-of-cultures-new-decree-opens-the-door-for-scientific-publications/> [dostęp: 8.08.2024]. Natomiast autorce były zgłaszane przez środowisko polskich historyków sztuki problemy z publikacjami artykułów naukowych zawierających wierne reprodukcje dzieł sztuki, szczególnie w niemieckich czasopismach, jeśli autor artykułu nie przedłożył umowy zawartej z fotografem (jego zgody) takiej zwykłej fotografii reprodukcyjnej.

³⁹ Por. pkt I w: *Comment of the European Copyright Society...*

⁴⁰ Zakres swobody tego typu działań może być ograniczony z uwagi na nieograniczone w czasie autorskie prawa osobiste (prawo do integralności, rzetelnego wykorzystania czy nadzoru nad sposobem korzystania z utworu).

⁴¹ K. Grzybczyk, *O czym chciałby przeczytać profesor Ryszard Markiewicz*, ZNUJ PPWI 2023, z. 2(160), s. 37 i nn.

⁴² Ustawa z dnia 26 lipca 2024 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, ustawy o ochronie baz danych oraz ustawy o zbiorowym zarządzaniu prawami autorskimi i prawami pokrewnymi (Dz. U. poz. 1254); [https://orka.sejm.gov.pl/opinie10.nsf/nazwa/406_u/\\$file/406_u.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/opinie10.nsf/nazwa/406_u/$file/406_u.pdf) [dostęp: 8.08.2024].

⁴³ Por. R. Markiewicz, *Prawo autorskie...*, s. 136.

dyrektywy DSM do ustawy o muzeach⁴⁴, aby uniemożliwić nadużywanie nieuprawnionej ochrony autorskoprawnej przy udostępnianiu wizerunku muzealiów.

Jak zauważył J. Zajadło: „Lord Mansfield nie dostrzegł z pewnością problemu, który dzisiaj określamy powszechnie mianem domeny publicznej (*public domain*)”⁴⁵ i dlatego orzeczenie w sprawie *Millar v. Taylor* (1769) zostało szybko przełamane w 5 lat później wydanym rozstrzygnięciu w sprawie *Donaldson v. Becket* (1774), jednak jak słusznie zauważa przywołany autor – „po roku 1774 narodziła się domena publiczna”⁴⁶.

Lord Mansfield, który był admiratorem sztuki, zapewne z zadowoleniem przyjąłby regulację z art. 14 dyrektywy DSM, która pozwoliłaby mu cieszyć się reprodukcjami utworów plastycznych starych mistrzów⁴⁷.

4. Prawa wydawców w XXI w.

Trzecie zagadnienie, które co prawda najkrócej będzie tu wzmiankowane, dotyczy sytuacji autorskoprawnej wydawców. Na początku lat 90. ubiegłego wieku w UE⁴⁸, a w 2000 r.⁴⁹ w prawie polskim zostały przyjęte dwa prawa pokrewne określane jako prawa pokrewne wydawców. Pierwsze z nich to tzw. prawo do pierwszych wydań (*editio princeps*, do wydań pośmiertnych), które wprowadziło ochronę na rzecz wydawców (szeroko rozumianych) wcześniej niepublikowanych utworów będących w domenie publicznej. O ile w czasach Lorda Mansfielda to prawo miałooby zapewne większe znaczenie, to uchwalone w przededniu rewolucji cyfrowej, jako swoista zachęta do inwestycji wydawniczych w utwory, których ochrona wygasła, raczej jest spóźnione, i jak pokazuje praktyka, raczej wyczerpało swój skromny potencjał. Można też się zastanawiać w kontekście roli, jaką teraz odgrywa art. 14 dyrektywy DSM, czy prawo do pierwszych wydań w obecnych realiach społeczno-gospodarczo-cyfrowych nie blokuje zanadto domeny publicznej.

Drugie prawo, dotyczące tzw. wydań krytycznych i naukowych utworów, w stosunku do których wygasła ochrona praw autorskich, od początku budziło w praktyce wątpliwości co do zakresu ochrony – relacji do tradycyjnej ochrony autorskoprawnej.

⁴⁴ Por. szersze stanowisko Katedry Prawa Własności Intelktualnej WPiA UJ z dnia 30 września 2020 r., uwagi dotyczące art. 14 przygotowane przez S. Stanisławską-Kloc, s. 13–14, <https://ipwi.uj.edu.pl/documents/122195199/151128292/Konsultacje+publiczne+dotycz%C4%85ce+wdro%C5%BCenia+najnowszych+dyrektyw+UE+w+zakresie+prawa+autorskiego+%5B2020%5D/03021537-f9a1-40a5-bff2-54c5233913ba> [dostęp: 8.08.2024] oraz uwagę R. Markiewicza, *Prawo autorskie...*, s. 136.

⁴⁵ J. Zajadło, *Lord Mansfield...*, s. 45.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 51. Zob. też J.C. Ginsburg, 'Une Chose Publique'? *The Author's Domain and the Public Domain in Early British, French and US Copyright Law*, „Cambridge Law Review” 2006, vol. 65, s. 636 i nn.

⁴⁷ Por. E. Rosati, *DSM Directive Series #3: How far does Article 14 go?*, April 2019, <https://ipkitten.blogspot.com/2019/04/dsm-directive-series-3-how-far-does.html> [dostęp: 8.08.2024].

⁴⁸ Por. art. 4 i 5 dyrektywy 93/98/EWG.

⁴⁹ Artykuł 99¹–99⁵ ustawy z dnia 9 czerwca 2000 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. Nr 53, poz. 637).

Kilka miesięcy temu skierowano do Trybunału Sprawiedliwości UE pytanie prejudycjalne⁵⁰, które odnosi się do tej kwestii. Co więcej, niektórzy komentatorzy w rzeczywistości upatrują w tej nowej interesującej sprawie istotniejszej kwestii dotyczącej statusu utworów zależnych w ramach praw autorskich w UE⁵¹. Moim zdaniem sprawa ta może dać impuls do harmonizacji autorskich praw zależnych w Unii. Niewątpliwie opinia rzecznika generalnego (jeśli będzie) i samo rozstrzygnięcie będą szeroko komentowane oraz mogą wpłynąć na wyznaczenie nowych granic prawa autorskiego oraz praw pokrewnych.

Trzecie, najnowsze, tj. XXI-wieczne, prawo wydawców, o które toczyli i w pewnym sensie nadal toczą batalię wydawcy, to przyjęte w art. 15 dyrektywy DSM z 2019 r. prawo pokrewne wydawców prasy. Było ono i jest przedmiotem licznych analiz (w tym istotnie krytycznych), zarówno na etapie kształtowania jego treści w UE⁵², jak i podczas krajowych implementacji oraz potem, już w czasie jego stosowania. Prawo to przewiduje bardzo krótką ochronę (tylko 2-letnią od daty opublikowania) w zakresie zwielokrotniania i publicznego udostępniania⁵³, jednak o istotnych konsekwencjach dla swobody przepływu informacji i interesów autorów. Ustawodawca unijny przewidział nietypowe (w porównaniu do dotychczasowych praw pokrewnych), ale potrzebne ograniczenia przedmiotu ochrony (w zakresie: pojedynczych słów lub bardzo krótkich fragmentów publikacji prasowej, jak i linkowania). Nowe prawo podlega ograniczeniom na podstawie przepisów o dozwolonym użytku osobistym oraz publicznym. Najwięcej problemów wywołuje ustalenie wysokości należnego wydawcom wynagrodzenia oraz realizacja postanowienia z ust. 5 art. 15 dyrektywy DSM, przewidującego wypłatę dla twórców (w tym dziennikarzy) odpowiedniej części przychodów uzyskiwanych przez wydawców prasy z tytułu korzystania z ich publikacji prasowych przez dostawców usług społeczeństwa informacyjnego. Jest to zatem nowe prawo pokrewne wydawców, ale używając pewnej metafory prawnorzeczowej, można powiedzieć, że jest obciążone swoistą „służebnością” na rzecz twórców (tym samym ci twórcy uzyskiwaliby swoiste dodatkowe „ograniczone prawo pokrewne”).

⁵⁰ Wniosek z dnia 31 października 2023 r., sprawa C-649/23, Institutul G. Călinescu (C/2024/1389). Pytanie prejudycjalne: „Czy przepisy art. 2 lit. a) dyrektywy 2001/29/WE (1) należy interpretować w ten sposób, że wydanie krytyczne utworu, którego celem jest ustalenie tekstu utworu pierwotnego poprzez zapoznanie się z rękopisem i które jest opatrzone komentarzami i niezbędnym aparatem krytycznym, może zostać uznane za utwór chroniony prawem autorskim?”; <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-649/23&language=en> [dostęp: 8.08.2024].

⁵¹ Por. E. Rosati, *When is a derivative work original and thus protectable by copyright? Classicist's critical edition makes its way to Luxembourg in fresh Romanian CJEU referral*, January 2024, <https://ipkitten.blogspot.com/2024/01/when-is-derivative-work-original-and.html> [dostęp: 8.08.2024].

⁵² Por. przykładowo krytyczną opinię European Copyright Society – *Opinion on the Proposed Press Publishers Right*, April 2018, https://europeancopyrightsociety.org/wp-content/uploads/2018/06/2018_european-copyright-societypiniononpresspublishersright.pdf [dostęp: 8.08.2024], a także R. Markiewicz, *Prawo autorskie...*, s. 137 i nn.

⁵³ Por. E. Rosati, *Copyright in the Digital Single Market...*, s. 250–294 (komentarz do art. 15); R. Markiewicz, *Prawo autorskie...*, s. 137–194.

Polska jako ostatni kraj UE w lipcu 2024 r. w związku z implementacją dyrektywy DSM do prawa polskiego przyjęła to nowe prawo wydawców⁵⁴, które od początku prac legislacyjnych (konsultacji społecznych) wywoływało, delikatnie to ujmując, ogromne zainteresowanie w środowisku wydawców, twórców i dostawców usług; do ostatniego momentu ważyły się jego losy. Na etapie prac w Senacie RP zostały przyjęte nowe rozwiązania dotyczące procedury wypłaty wynagrodzenia należnego autorom (w tym procedury z udziałem prezesa Urzędu Komunikacji Elektronicznej) – losy tej procedury i wysokość wynagrodzenia niebawem będą rozstrzygane na wokandach sądowych.

* * *

Lord Mansfield w XXI w. z pewnością byłby zadowolony z powołania w wielu krajach wyspecjalizowanych sądów rozstrzygających sprawy z zakresu praw własności intelektualnej⁵⁵. Z zainteresowaniem przysłuchiwałby się dyskusji dotyczącej relacji pomiędzy wolnością prasy a prawem autorskim⁵⁶.

Jak sztuczna inteligencja ocenia twórczość Lorda Mansfielda, o tym możemy się przekonać, wpisując jego nazwisko w ChatGPT⁵⁷; jak W. Murray odniósłby się do AI, tego niestety się nie dowiemy. Można tylko mieć nadzieję, że *judicial philosophy* oraz

⁵⁴ Por. art. 99¹²; 99¹⁵ ustawy z dnia 26 lipca 2024 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, ustawy o ochronie baz danych oraz ustawy o zbiorowym zarządzaniu prawami autorskimi i prawami pokrewnymi (Dz. U. poz. 1254).

⁵⁵ W Polsce sądy te (pięć wydziałów sądów okręgowych i dwa apelacyjne) zaczęły funkcjonować w dniu 1 lipca 2020 r. na podstawie art. 479⁸⁹ i 479¹²⁹ ustawy z dnia 13 lutego 2020 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 288), która wprowadziła rozdział IVg – „Postępowanie w sprawach własności intelektualnej”, a także na podstawie rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 czerwca 2020 r. w sprawie przekazania niektórym sądom okręgowym rozpoznawania spraw własności intelektualnej z właściwości innych sądów okręgowych (Dz. U. poz. 1152). Zob. też interesującą nową formułę rozstrzygania mniejszych sporów autorsko-prawnych w USA – Copyright Small Claims (o wartości sporu do 30 tys. dolarów), <https://www.copyright.gov/about/small-claims/> [dostęp: 8.08.2024].

⁵⁶ Por. np. M. Rose, *The Public Sphere and the Emergence of Copyright: Areopagitica, the Stationers' Company, and the Statute of Anne* [w:] *Privilege and Property. Essays on the History of Copyright*, eds. R. Deazley, M. Kretschmer, L. Bently, 2010, <https://books.openedition.org/obp/1046> [dostęp: 8.08.2024], s. 82; por. też wyrok TSUE z dnia 29 lipca 2019 r. w sprawie C-516/17 (Spiegel on-line) oraz V. Kraetzig, *Censorious Copyright*, ZNUJ PPWI 2024, z. 2(164), s. 23 i nn.

⁵⁷ Interesujące jest to, że ChatGPT dosyć dobrze w ogólnym zarysie przedstawia sylwetkę W. Murrraya, uwzględniła tło historyczne prawa autorskiego w czasach Lorda Mansfielda, jego wkład w rozwój tego prawa i wpływ długoterminowy, a w podsumowaniu możemy przeczytać: „Choć Lord Mansfield nie stworzył bezpośrednio przepisów dotyczących prawa autorskiego, jego orzecznictwo, szczególnie w sprawach dotyczących praw własności i kontraktów, miało istotny wpływ na rozwój tej dziedziny prawa w Wielkiej Brytanii. Jego interpretacja praw własności, w tym własności intelektualnej, oraz jego podejście do sprawiedliwości i dobrej wiary w umowach położyły fundamenty pod dalszy rozwój praw autorskich w XIX w. i później”. Natomiast na temat współczesnych autoroskoprawnych problemów ChatGPT por. R. Markiewicz, *ChatGPT i prawo autorskie Unii Europejskiej*, ZNUJ PPWI 2023, z. 2(160), s. 142 i nn.

intuicja prawnicza Lorda Mansfielda będą inspirować sędziów i przedstawicieli doktryny prawa autorskiego, aby tak jak przed 250 laty, tak i teraz w XXI w. zasady prawa autorskiego wpływały „from the fountain of justice”.

Literatura

- Angelopoulos Ch., *Term Directive* [w:] *Concise European Copyright Law*, eds. T. Dreier, P.B. Hugenholtz, The Netherlands 2016.
- Bently L., Sherman B., *Intellectual Property Law*, Oxford 2009.
- Carter E.L., *Choking the channel of public information: Re-examination of an eighteenth-century warning about Copyright and free speech*, „NYU Journal of Intellectual Property and Entertainment Law”, Winter 2011.
- De Angelis D., *Italian Ministry of Culture's new decree opens the door for scientific publications*, June 2024, <https://communia-association.org/2024/06/28/italian-ministry-of-cultures-new-decree-opens-the-door-for-scientific-publications/>.
- Deazley R., *Commentary on Donaldson v. Becket (1774)* [w:] *Primary Sources on Copyright (1450–1900)*, eds. L. Bently, M. Kretschmer, https://www.copyrighthistory.org/cam/tools/request/showRecord.php?id=record_uk_1774.
- Deazley R., *Commentary on Millar v. Taylor (1769)* [w:] *Primary Sources on Copyright (1450–1900)*, eds. L. Bently, M. Kretschmer, https://www.copyrighthistory.org/cam/tools/request/showRecord.php?id=record_uk_1774.
- Deazley R., *On the Origin of the Right to Copy. Charting the Movement of Copyright Law in Eighteenth-Century Britain (1695/1774)*, London 2004.
- Deene J., *The influence of the Statute of the Anne on Belgian copyright law* [w:] *Global Copyright. Three Hundred Years Since the Statute of Anne, from 1709 to Cyberspace*, eds. L. Bently, U. Suthersanen, P. Torremans, London 2010.
- Digital Knowledge Act for Europe*, <https://communia-association.org/wp-content/uploads/2024/09/Digital-Knowledge-Act-for-Europe.pdf>.
- Drassinower A., *Death in Copyright: Remarks on Duration*, „Boston University Law Review” 2019, vol. 99.
- Dusolier S., *Scoping Study on Copyright and Related Rights and the Public Domain*, 2011, <https://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?id=4143&plang=EN>, https://www.researchgate.net/publication/251332037_Scoping_Study_on_Copyright_and_Related_Rights_and_the_Public_Domain.
- Galor O., Moav O., *Natural Selection and the Evolution of Life Expectancy*, November 2005, <https://sticerd.lse.ac.uk/seminarpapers/dg09102006.pdf>.
- Ginsburg J.C., *‘Une Chose Publique’? The Author’s Domain and the Public Domain in Early British, French and US Copyright Law*, „Cambridge Law Review” 2006, vol. 65.
- Ginsburg J., Ricketson S., *International Copyright and Neighbouring Rights: The Berne Convention and Beyond*, Oxford 2022.
- Gliściński K., *Wszystkie prawa zastrzeżone. Historia sporów o autorskie prawa majątkowe 1469–1928*, Warszawa 2016, <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/glicinski-dyskursy-prawa-autorskiego.html>.
- Global Copyright. Three Hundred Years Since the Statute of Anne, from 1709 to Cyberspace*, eds. L. Bently, U. Suthersanen, P. Torremans, London 2010.

- Górnicki L., *Rozwój idei praw autorskich: od starożytności do II wojny światowej*, Wrocław 2013, https://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/42471/Rozwoj_idei_praw_autorskich.pdf.
- Grzybczyk K., *O czym chciałby przeczytać profesor Ryszard Markiewicz*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Prawa Własności Intelektualnej” 2023, z. 2(160).
- Kraetzig V., *Censorious Copyright*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Prawa Własności Intelektualnej” 2024, z. 2(164).
- Markiewicz R., *ChatGPT i prawo autorskie Unii Europejskiej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Prawa Własności Intelektualnej” 2023, z. 2(160).
- Markiewicz R., *Prawo autorskie na jednolitym rynku cyfrowym. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/790*, Warszawa 2021.
- Primary Sources on Copyright (1450–1900)*, eds L. Bently, M. Kretschmer, https://www.copyright-history.org/cam/tools/request/showRecord.php?id=record_uk_1774.
- Rigamonti P., *Deconstructing Moral Rights*, „Harvard International Law Journal” 2006, vol. 47, no. 2.
- Rosati E., *Copyright in the Digital Single Market: Article-by-Article Commentary to the Provisions of Directive 2019/790*, Oxford 2021.
- Rosati E., *DSM Directive Series #3: How far does Article 14 go?*, April 2019, <https://ipkitten.blogspot.com/2019/04/dsm-directive-series-3-how-far-does.html>.
- Rosati E., *When is a derivative work original and thus protectable by copyright? Classicist's critical edition makes its way to Luxembourg in fresh Romanian CJEU referral*, January 2024, <https://ipkitten.blogspot.com/2024/01/when-is-derivative-work-original-and.html>.
- Rose M., *Authors and Owners. The invention of copyright*, London 1994.
- Rose M., *The Autor as Proprietor: Donaldson v. Becket and the Genealogy of Modern Authorship*, „Representations” 1988, no. 23, <http://oldemc.english.ucsb.edu/emc-courses/novel-mediation-s2011/novel-mediation/Articles/MarkRose.Representations.AuthorsasProprietors.1988.pdf>.
- Rose M., *The Public Sphere and the Emergence of Copyright: Areopagitica, the Stationers' Company, and the Statute of Anne* [w:] *Privilege and Property. Essays on the History of Copyright*, eds. R. Deazley, M. Kretschmer, L. Bently, 2010, <https://books.openedition.org/obp/1046>.
- Stanisławska-Kloc S., *Dyrektywa 2012/28/UE o utworach osieroconych – czy jesteśmy na właściwej drodze do rozwiązania problemu?*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2013, z. 1.
- Stanisławska-Kloc S., *Rejestrowanie utworów (w szczególności będących w domenie publicznej) jako znaków towarowych* [w:] *100 lat ochrony własności przemysłowej w Polsce. Księga jubileuszowa Urzędu Patentowego Rzeczypospolitej Polskiej*, red. A. Adamczak, Warszawa 2018.
- Stanisławska-Kloc S., *Utwory „osierocone”*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Prawa Własności Intelektualnej” 2007, z. 4(100).
- Sundara Rajan M.T., *Moral Rights: Principles, Practice and New Technology*, New York 2011, <https://ssrn.com/abstract=1805395>.
- Targosz T., *Domena publiczna w prawie autorskim*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Prawa Własności Intelektualnej” 2007, z. 4(100).
- Walter M.M. [w:] *European Copyright Law: A Commentary*, eds. S.V. Lewinski, M.M. Walter, Oxford 2010.
- Whicher J., *The Ghost of Donaldson v. Becket*, „Bulletin of the Copyright Society of the U.S.A.” 1961–1962, vol. 9.
- Zajadło J., *Lord Mansfield. Sędzią być!*, wyd. 2, Gdańsk 2023.
- Zajadło J., *Sędziowie i niewolnicy. Szkice z filozofii prawa*, Gdańsk 2019.

Streszczenie

Sybilla Stanisławska-Kloc

Lord Mansfield i prawo autorskie w XXI w.

Lord Mansfield – William Murray był znanym XVIII-wiecznym angielskim prawnikiem i fascynującą postacią. Był zaangażowany w dwa najstarsze i najważniejsze spory autorskoprawne w Anglii (*landmark decision*). Właśnie w tym roku mija 250. rocznica wydania wyroku w sprawie *Donaldson v. Becket* (1774), co miało decydujące znaczenie dla ustalenia czasu trwania ochrony autorskich praw majątkowych po uchwaleniu Statutu królowej Anny z 1709 r. W artykule krótko przedstawiono ten wyrok i okoliczności jego wydania. W dalszej części poddano analizie trzy następujące zagadnienia: 1) czas trwania autorskich praw majątkowych, 2) domena publiczna oraz 3) prawa wydawców; każde z nich w pewnym sensie ma związek ze sprawą *Donaldson v. Becket*, ale ujawnia też nowe oblicze prawa autorskiego w XXI w., m.in. w związku z dyrektywą 2019/790 (DSM).

Słowa kluczowe: Lord Mansfield, William Murray, *Donaldson v. Becket*, prawo autorskie, DSM, prawa wydawców prasy, domena publiczna, czas trwania ochrony autorskich praw majątkowych.

Summary

Sybilla Stanisławska-Kloc

Lord Mansfield and Copyright Law in the Twenty-First Century

William Murray, Lord Mansfield, was a well-known eighteenth-century English jurist and a fascinating personality. He was involved in two of the oldest and most important copyright disputes in England (his was a landmark decision). This year is the 250th anniversary of the *Donaldson v. Becket* judgment (1774), which was crucial in determining the duration of copyright protection following the enactment of the Queen Anne Statute of 1709. In this article, the judgment and the circumstances of its delivery are briefly outlined. The following topics are discussed: 1) the duration of copyright protection; 2) the public domain; and 3) (press) publishers' rights. All these are related to the *Donaldson v. Becket* case, but they also demonstrate the new face of copyright law in the twenty-first century, including features connected with EU Directive 2019/17 (the Digital Single Market).

Keywords: Lord Mansfield, William Murray, *Donaldson v. Becket*, copyright, DSM, publisher rights, the public domain, copyright duration.